

Augustin om det onde

Augustin (354-430) hører til oldkirkens betydeligste teologer. Omkring år 423 skrev Augustin en håndbog (*Enchiridion*) i den kristne tros indhold. Heri behandlede han bl.a. "det onde" – et problem, der havde optaget ham siden ungdommen. Hvordan kunne det onde eksistere, når Gud var almægtig og algod? Som nyplatonikerne påpegede Augustin, at det onde slet ikke kunne siges at have en reel eksistens, som andet end fraværet af det gode.

I sit selvbiografiske værk 'Bekendelser' (*Confessiones*) beretter Augustin om den åndelige og intellektuelle udvikling, der førte ham til kristendommen. I ni år var Augustin manikæer, inden han gav efter for en helt ny verdensanskuelse, som han fandt i den kristne lære. I denne omvendelse lå der ligeledes et opgør med manikæernes opfattelse af "det onde".

[Håndbog:]

Også de vantro tilstår jo, at den almægtige Gud, der hersker over alle ting, i sin uendelige godhed, ikke på nogen måde ville tåle noget ondt i sin skabning, hvis han ikke var i den grad almægtig og god, at han kunne fremkalde det gode også af det onde. Hvad er nemlig det, som kaldes ondt, andet end mangel på det gode? Sygdom og sår på de dyriske legemer er jo intet andet mangel på sundhed, thi når de helbredes, er hensigten dermed ikke, at de skal flyttes derfra til et andet sted, men, at de overhovedet ikke mere skal findes. Såret eller sygdommen er jo selv ingen substans, men en fejl ved det legemlige væsen, mens legemet selv er substansen og i sandhed noget godt, hvortil disse onder, det vil sige manglen af det gode, der kaldes sundhed, tilfældigvis har knyttet sig. Således er også hvilken som helst fejl i det sjælelige en mangel på naturlige goder. Bliver den helbredt, så vil dette ikke sige, at den overføres til noget andet sted, men den er ikke mere til, når sundheden er vendt tilbage.

Alle ting, som er til, er således gode, fordi deres Skaber er uendelig god. Men da de ikke — som Skaberen — er i højeste grad og uforanderlig gode, kan det gode i dem både aftage og tiltage. Når det gode aftager, så er det noget ondt, men hvor meget det end aftager, må dog noget blive tilbage af det oprindelige. Thi hvordan, eller hvor ringe en ting end måtte være, kan dog ikke det naturlige gode deri ødelægges, medmindre den også selv bliver tilintetgjort. Et ufordærvet væsen bliver jo med rette prist. Er det nu også af den beskaffenhed, at det aldeles ikke kan fordærves, må det uden tvivl prises i endnu højere grad. Men når det fordærves, så er denne dets fordærvelse et onde, netop fordi den borttager et gode derfra. Hvis den ikke berøver det et gode, så gør den ingen skade, men den gør skade ved at tage et gode bort. Så længe altså et væsen fordærves, er det i besiddelse af et gode, som berøves det, og når det derfor beholder noget tilbage, som ikke længere kan fordærves, da er det åbenbart ufordærveligt, og til dette så store gode vil det nå ved at fordærves. Men så længe det vedbliver at fordærves, vedbliver også besiddelsen af et gode, der kan berøves det. Men er det aldeles tilintetgjort af fordærvelsen, så er der følgelig ikke mere noget gode, fordi selve væsenet er borte. Derfor kan fordærvelsen ikke tilintetgøre det gode, uden ved at tilintetgøre det hele væsen. Ethvert væsen er altså noget godt, — et stort gode, hvis det ikke kan fordærves, — et lidet, hvis det kan. At nægte at her er noget godt, kan blot den tåbelige uforstand. Bliver et væsen tilintetgjort ved fordærvelsen, så er jo selve fordærvelsen ophørt, da tingen, hvorved den fæstede sig, er borte.

Heraf følger da, at der ikke er noget, som man kalder et onde, hvis der ikke gaves noget gode, men det gode, som er frit for alt ondt, er et fuldkomment gode. Når derimod et gode har noget ondt i sig, er det et besmittet gode, og der kan aldrig findes noget ondt, hvor der ikke findes noget godt. Heraf nu den forunderlige slutning, at fordi ethvert væsen, for så vidt det er et væsen, er noget godt, så synes det ord: "et besmittet væsen er et ondt væsen" ikke at kunne betyde andet end: "ondt er det, som er godt, ja ondt er kun hvad der er godt", — da jo ethvert væsen er noget godt, og der ville ikke gives nogen ond ting, dersom ikke den selvsamme ting, som er ond, var et væsen. Der kan altså ikke være noget ondt, uden at der også er noget godt. Det synes at være meningsløst, men sammenhængen i denne slutning tvinger os dog — så at sige — uundgåeligt til en sådan påstand. Her må vi da vogte os for at falde ind under den profetiske dom: "Ve dem, som kalder ondt for godt og godt for ondt, gør mørke til lys og lys til mørke, gør beskt til sødt og sødt til beskt!"¹ Og dog siger Herren: "Et ondt menneske tager onde ting frem af sit onde forråd."² Men hvad er et ondt menneske andet end et ondt væsen, da mennesket jo er et væsen? Endvidere: når mennesket er noget godt, fordi det er et væsen, hvad er så et ondt menneske andet end et ondt gode? Når vi imidlertid holder disse to ting ud fra hinanden, så vil vi finde, at han ikke er noget ondt, fordi han er et menneske, eller noget godt, fordi han er uretfærdig, — men noget godt fordi han er et menneske, og noget ondt, fordi han er uretfærdig. Enhver derfor, som siger, at det er noget ondt at være et menneske, eller: det er noget godt at være uretfærdig, han falder selv ind under den profetiske dom: "Ve dem, som kalder ondt for godt og godt for ondt," thi han laster Guds gerning — mennesket — og roser fejlen ved mennesket — uretfærdigheden. Ethvert væsen, altså også det besmittede, er godt for så vidt som det er et væsen, — ondt for så vidt som det er besmittet.

[Bekendelser:]

[I sine 'Bekendelser' fortæller Augustin om, hvorledes han vildledt af manikæismen havde misforstået det onde. Manikæismens lære var udpræget dualistisk, idet den forudsatte en uforligelig modsætning mellem ånd og stof. Samme tankegang lå til grund for gnosticisismen. Desuden opfattede manikæerne det gode og onde som to naturer, Lyset og Mørket, der udkæmpede en bitter strid med hinanden. Lyset og Mørket var blandet med hinanden, og alt gik ifølge manikæismen ud på at befri de bundne lys-dele. Augustin har efter alt at dømme oprindeligt opfattet manikæismen som den egentlige, sande kristendom. Den syntes at have givet ham en forklaring på kampen mellem godt og ondt uden at lægge ansvaret for det onde over på mennesket: det var en fremmed natur.] Alligevel tillod du [Gud] ingen usikre og omskiftelige tanker at røve mig bort fra troen på, at du er, at din substans er uforanderlig, at du har omsorg for menneskene og dømmer dem, og at du i din søn Kristus, vor herre, og i de hellige skrifter, som din katolske kirkes autoritet bekræfter, har åbnet en frelsens vej for mennesket, en vej til det liv, der skal være efter vor død. Mens dette stod fast og urokkeligt i min sjæl, foruroligedes jeg af spørgsmålet om, hvorfor det onde er. Mit hjerte var i fødselsveer og pintes, hvor smertefuld var min klage, min Gud. Dit

¹ Esajas 5,20

² Matt. 12,35

øre hørte den, og jeg vidste det ikke, og når jeg uden ord så brændende søgte svar, blev min sjæls tavse anger til høje råb om din barmhjertighed. [...]

Og jeg betragtede alle de andre ting, som er under dig, og jeg så, at de hverken helt er, men heller ikke slet intet er: de er, for så vidt de er af dig, men de er ikke, fordi de ikke er det samme som dig. Sand væren har kun det, der uforanderligt forbliver. Mit gode er at holde mig til Gud, for om jeg ikke forbliver i ham, kan jeg heller ikke bestå i mig selv. Han derimod fornyer blivende i sig selv alle ting. Og du er herren, min Gud, som ikke behøver, hvad der hos mig er af godt.

Og det blev klart for mig, at alt, hvad der rammes af nogen form for ødelæggelse, er noget godt, at intet absolut gode kan ødelægges, men på den anden side heller intet, der ikke er et gode. For hvad der er et absolut gode er uforkrænkeligt, men hvad der ikke i nogen måde er godt, ejer heller intet, der kan ødelægges. Ødelæggelse er en beskadigelse, men uden at for mindske et gode ville den ikke beskadige. Enten er der altså intet, som ødelæggelsen beskadiger, hvad der ikke er muligt, eller, hvad, der er ubetvivleligt, alt, hvad der ødelægges, berøves noget godt. Hvad der berøves alt godt, vil overhovedet ikke mere være; men hvad der stadig er uden længere at være udsat for ødelæggelse, vil være blevet bedre i samme grad det uforgængeligt forbliver. Men hvad ville derfor være mere naturstridigt end at hævde, at det er fordi det har mistet alt godt at det er blevet bedre. Hvad der berøves alt godt, vil derfor tværtimod overhovedet intet være, men så længe det er, er det altså noget godt, og alt, hvad der er, er altså godt. Det onde, hvis oprindelse jeg søgte efter, er ingen substans, for havde det været en substans, havde det været noget godt. Det ville så enten have været en uforkrænkelig substans, et stort og rigt gode, eller en forkrænkelig, der ikke kunne ødelægges, om den ikke havde været god. Således blev det klart for mig, og jeg indså, at du har skabt alt, hvad der er godt, og at der overhovedet ingen substans er, som du ikke har skabt. Fordi du ikke har skabt alt ens, derfor er alle ting hver for sig gode og tilsammen såre godt, for alt, hvad vor Gud har skabt, er såre godt.

Over for dig eksisterer der således intet ondt, men heller ikke over for din hele skabning, for der er ikke noget udenfor, som kan bryde ind og ødelægge den orden, du har givet den. For så vidt dog nogle af enkeltskabningerne ikke passer sammen med de andre, regnes de for onde; men hvor de passer sammen, er de også i sammenhængen gode, ligesom de er det taget i sig selv. [...]

At vi skal prise dig, det viser på denne vor jord dens uhyrer og alle dens afgrunde, den flammende ild, hagl, sne, is og de stormende vinde, der adlyder dit ord. Bjerge og alle høje, frugttræer og alle cedre, kvæg og alle vilddyr, krybdyr og luftens fugle, jordens konger og alle folkeslag, fyrsterne og alle jordens dommere, ynglinge og jomfruer, gamle med unge, alle lovpriser de dit navn. Men da også i himlen din lov lyder, i det høje alle dine engle lovpriser dig, vor Gud, alle dine kræfter, sol og måne, alle stjerner og himmellyset, himlenes himle og vandene over himlene lover dit navn, så var der dog intet bedre, jeg kunne ønske, når jeg tænkte på den hele sammenhæng. At det højere vel er bedre end det lavere, men at alle ting i deres helhed er bedre end de højere ting alene, det havde jeg nu sundere forudsætninger for at vurdere.

Det er kun dem, der ikke ejer tankens sundhed, der forkaster nogen del af din skabning, og selv var jeg sådan, fordi mange af dine gerninger var mig imod. [...]

Igen så jeg på de andre ting, og jeg så, at de skylder dig, at de er, og at de som endelige alle er i dig, men på en anden måde, ikke i rumlig forstand, men fordi du er den, der med sandheden som din hånd omfatter alt. Alle ting er sande, for så vidt de er, og usandhed er ikke noget, som

er, men beror kun på, at det, som ikke er, antages for at være. Og jeg så, hvordan de enkelte ting hører til ikke alene på deres bestemte steder, men også til deres bestemte tider, og at du, som alene er den evige, ikke først efter uendelige tidsforløb har begyndt dit værk; for alle tidsrum, både de forbigangne og de kommende, ville hverken være forløbet eller kommet uden i kraft af dig, som på en gang virker og forbliver.

Af egen erfaring forstod jeg således, at det ikke er mærkeligt, at det brød, der er velsmagende for den sunde gane, af den syge føles bittert, og at lyset er ubehageligt for det syge øje, mens det glæder det raske. De onde, der oprører sig mod din retfærdighed, forstår des mindre at værdsætte kryb og orme som dine gode skabninger, naturligt samhørende med de lavere dele af skabningen; men her hører de dog også selv hjemme, i samme grad de er dig ulig, mens de i den grad, de bliver dig lig, vinder sig en plads blandt de højere. Og når jeg nu spurgte, hvad ondskaben er, så fandt jeg i den ingen substans, men en brist i viljen, en fordrejelse, der vender den bort fra dig, Gud, den højeste substans, og tvinger den ned i den laveste, hvor den trodsig i sit indre udadtil svulmer op.

Enchiridion 3.11-4.13: Overs. fra norsk af J. Rosenløv efter D. Thrap: *Aurelius Augustinus. Enchiridion. Kort Haandbog om Tro, Haab og Kjærlighed. Christiania* (1884), s.9-12. *Confessiones* 7.7, 11-16: J. Peder-
sen: *Augustin*, Kbh. (1965) s. 50, 55-58.